

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-41>

УДК 336.225

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ ЗА УМОВ ЕКСПАНСІЇ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

TAX REVENUE PERFORMANCE ANALYSIS SUBJECT TO THE DIGITAL TECHNOLOGIES EXPANSION

Крихівська Наталія Олегівна

кандидат економічних наук,

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6807-0177>

Krykhivska Nataliia

Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

У статті проведено аналіз податкових надходжень та визначено питому вагу податкових надходжень у структурі доходів. Проаналізовано фіскальну ефективність у розрізі динаміки та структури прямих та непрямих податків, який показує позитивні тенденції щодо розширення відтворювальних процесів у виробничій сфері, адже темп росту надходжень прямих податків перевищує приріст непрямих. Проведено дослідження економічної ефективності, що полягає у розрахунку та аналізі показників результативності та еластичності податкових надходжень. Незважаючи на глобалізаційні тенденції діджиталізації фіска, визначено, що в Україні вплив цифрових технологій на систему оподаткування знаходиться на початковому етапі, про що свідчать виявлені неоднозначні тенденції щодо показників ефективності оподаткування та результати проведеного аналізу.

Ключові слова: діджиталізація, податкові надходження, фіскальна ефективність, економічна ефективність, податкове адміністрування.

В статье проведен анализ налоговых поступлений и определен удельный вес налоговых поступлений в структуре доходов. Проанализировано фискальную эффективность в разрезе динамики и структуры прямых и косвенных налогов, который показывает положительные тенденции расширения воспроизводственных процессов в производственной сфере, поскольку темп роста поступлений прямых налогов превышает прирост косвенных. Проведено исследование экономической эффективности, которое заключается в расчете и анализе показателей результативности и эластичности налоговых поступлений. Несмотря на глобализационные тенденции диджитализации фиска, определено, что в Украине влияние цифровых технологий на систему налогообложения находится на начальном этапе, о чем свидетельствуют обнаруженные неоднозначные тенденции показателей эффективности налогообложения и результаты проведенного анализа.

Ключевые слова: диджитализация, налоговые поступления, фискальная эффективность, экономическая эффективность, налоговое администрирование.

Given the intensive spread of globalization trends in the digitization of fiscal space, it is important to study the impact of digital technologies on the efficiency of tax administration. Therefore, the object of the article is to analyse tax revenues and determine the impact of digital technologies on the tax revenues efficiency. The following methods were used in the research process: analysis, synthesis, and coefficient, comparative, graphical methods. The article analyses the amount of tax revenues and total revenues of the State Budget of Ukraine, and identifies the share of tax revenues in the revenue structure, which indicates a decrease in fiscal efficiency of taxes, as the share of tax revenues decreases at the end of the researched period. In addition, the analysis of fiscal efficiency is presented by studying the dynamics and structure of direct and indirect taxes, which shows positive trends in the expansion of reproduction processes in the manufacturing sector, as the growth rate of direct taxes exceeds the growth rate of indirect ones. In the structure of tax revenues we observe a decrease in the share of indirect taxes. A study of economic efficiency consists in the calculation and indicators effectiveness analysis, including the tax revenues elasticity. The results of the calculation point on fluctuations in the obtained values, as we observe a decrease in both indicators in 2019 and growth in 2020, which indicates an irrational structure of the tax burden, the unfoundedness of the country's tax policy and its regulatory impact. In addition, the economic processes are negatively affected by variable fluctuations in the level of elasticity of tax payments, caused by the excess of the growth rate of the State budget expenditures on GDP compared to the growth rate of tax revenues. In conclusion, we defined, that despite the globalization trends of fiscal digitalization, the

impact of digital technologies is at an early stage in Ukraine is evidenced by ambiguous trends in tax efficiency and the results of the analysis. The practical value of the article is to identify the main trends towards the effectiveness of tax administration and identify low rates of digitalization of the fiscal system.

Keywords: digitalization, tax revenues, fiscal efficiency, economic efficiency, tax administration.

Постановка проблеми. Глобальні діджиталізаційні тенденції в економіці, інтенсивний розвиток сфери інформаційних технологій, перехід до суспільства мережевих комунікацій швидкими темпами проникають в традиційну податкову систему. Особливо гостро стоїть питання впровадження цифровізації системи адміністрування податків в умовах поширення пандемії COVID-19. Не варто забувати про постійне відкрите питання пошуку балансу між податковою справедливістю та податковою ефективністю, яке навіть діджиталізація не здатна докорінно вирішити. Однак, оцифровування податкової інформації дасть змогу подолати багато поточних та стратегічних проблем, оскільки мінімізується приховування бази оподаткування. А, відтак, знизиться рівень уникнення та ухилення від сплати податків, що призведе до зростання ефективності системи податкового адміністрування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом зростає кількість наукових напрацювань з питань поширення діджиталізації. Дослідженню дефініції «діджиталізація» та виокремленню основних напрямів її розвитку присвячена праця Г. Жосан [1]. Автори З. Двуліт, А. Завербний, А. Романюк визначають діджиталізацію не лише як антикризовий інструмент розвитку бізнесу, а й загальний спосіб збільшення доходів компанії [2]. Акцентуючи увагу на системі оподаткування, Н. Синютка у своїх напрацюваннях висвітлює теоретико-методичні підходи діджитал-трансформації оподаткування та фіскального простору, а також проводить SWOT-аналіз електронних сервісів податкової служби в умовах діджитал-трансформації [3].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, варто зауважити недостатню кількість напрацювань у напрямі дослідження впливу діджиталізаційних процесів на ефективність податкового адміністрування. За умов поширення пандемії COVID-19 багато підприємств та фізичних осіб – підприємців були змушені обмежувати свою підприємницьку діяльність, чим могли спровокувати зниження обсягу податкових надходжень та, як наслідок, зниження ефективності системи оподаткування.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є проведення аналізу ефективності податкових надходжень та виявлення впливу діджиталізаційних трендів на ефективність податкового адміністрування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Податкове адміністрування характеризується фіскальною та економічною ефективністю. Фіскальна ефективність розкривається у рівні наповнення доходів бюджету податковими ресурсами, а економічна, проявляється у регулюючій функції податків та визначається впливом податкових механізмів на економічне зростання. Дослідження фіскальної складової податкових надходжень проведемо за період 2016–2020 рр. На основі здійснених розрахунків відзначимо коливання питомої ваги податкових надходжень у доходах Державного бюджету України (ДБУ) в межах 80% за досліджувані роки (рис. 1).

Максимальне значення податкового фіскального спостерегаємо у 2016 році (81,77% у доходах ДБУ). Однак, при зростанні доходів на кінець досліджуваного періоду та прирості податкових надходжень, частка їх визначена на рівні 79,1%, що свідчить про зниження фіскальної ефективності податкових ресурсів. Представлене співвідношення податкових платежів та доходів Державного бюджету підтверджує вагомість впливу податків на розвиток соціально-економічних процесів у державі та здатність їх використання як важеля бюджетно-податкового регулювання економіки. Однак, результати аналізу податкових надходжень, показують коливання їх питомої ваги у структурі дохідної сторони бюджету держави, що характеризує недосконалість податкової системи, постійні зміни у її структурі та механізмі адміністрування податків, а також нестабільності щодо економічного розвитку загалом. Крім того, варто зазначити, що діджитал-трансформаційні процеси в економічній системі посилюють значення податків, їх акумуляцію, розподіл та використання.

Про розширення відтворювальних процесів у виробничій сфері, свідчить перевищення темпів росту адміністрування прямих податків за аналізований період у порівнянні із обсягами надходжень від непрямих податків, що характеризують сектор споживання (рис. 2).

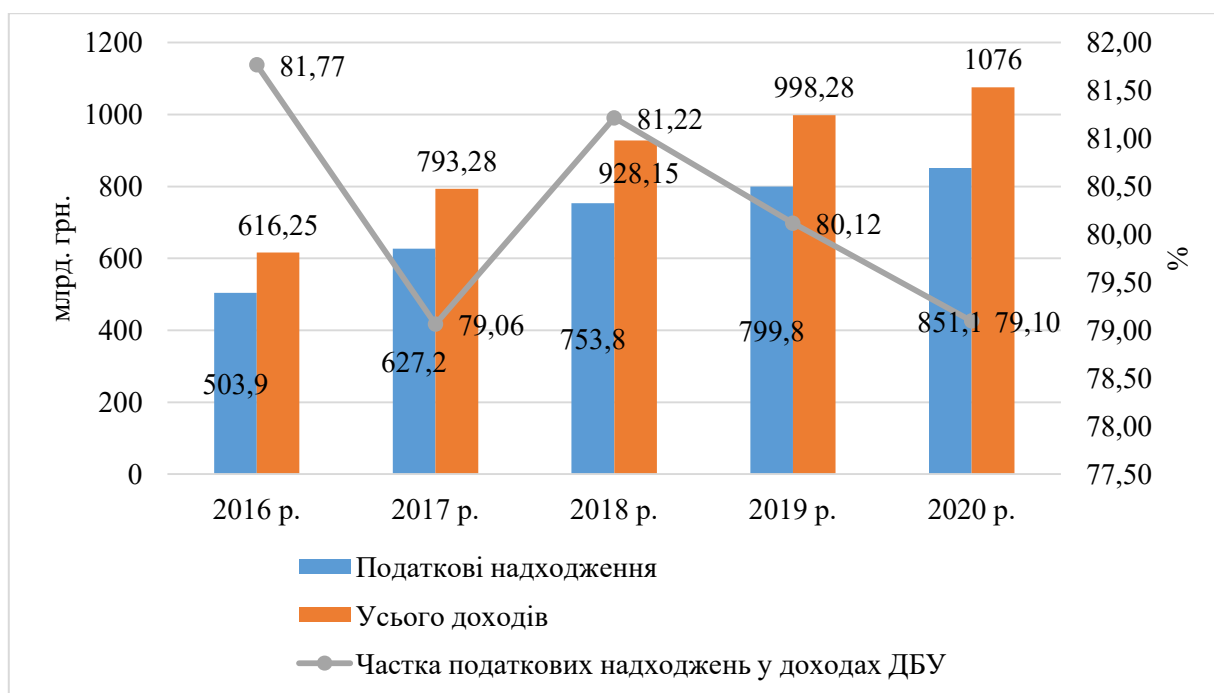

Рис. 1. Динаміка податкових надходжень та їх частки у доходах Державного бюджету України за 2016–2020 роки
Джерело: сформовано автором за даними [4]

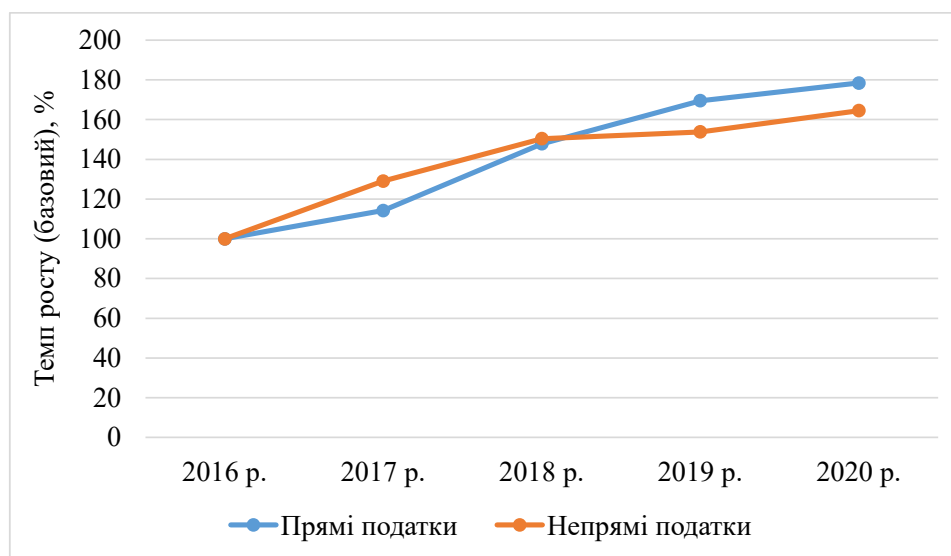

Рис. 2. Динаміка податкових доходів Державного бюджету України 2016–2020 рр. за видами прямих і непрямих податкових платежів
Джерело: сформовано автором за даними [4]

ОБЛІК І ОПОДАТКУВАННЯ

Структура надходжень податків у розрізі прямих і непрямих податків за 2016–2020 рр. представлена на рисунку 3.

Зазначимо, що визначене перевищення непрямих податків над прямими податками пояснюється характерним для вітчизняної економіки фіском непрямих податків, адже оподаткуванню підлягає сектор споживання,

який притаманно вирізнятися своєю стабільністю та нижчим рівнем гнучкості, у порівнянні із прибутком та доходом.

Крім того, перевищення ваги непрямого оподаткування свідчить про значне податкове навантаження споживачів та зниження залежності системи адміністрування податків від результатів діяльності виробничого сектору

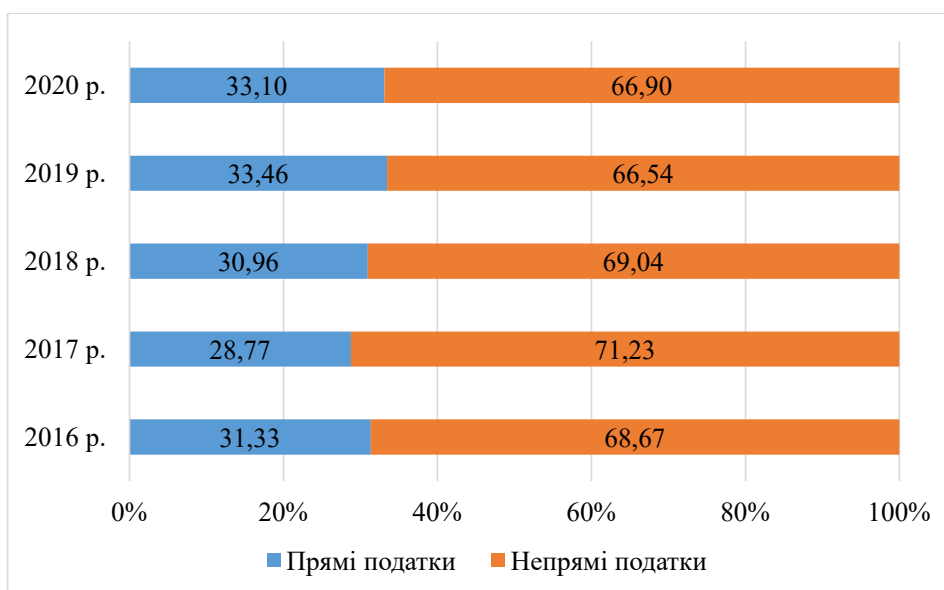

Рис. 3. Структура податкових доходів Державного бюджету України за видами прямих і непрямих податків

Джерело: сформовано автором за даними [4]

і величини доходів фізичних осіб. Визначене співвідношення характерне системі оподаткування, що функціонує в умовах нестабільної економіки та високого рівня тінізації доходів. Непрямі податкові надходження забезпечують стійкі платежі до бюджету, однак характеризуються зниженням регулюючого впливу.

Нагадаємо, що процес діджиталізації фіскалі в Україні розпочався саме з адміністрування непрямих податків. Пілотні випробування впровадження електронних податкових накладних по ПДВ почалося ще з 2014 року. Наслідком запровадження цифровізаційних рішень щодо адміністрування ПДВ призвело до скорочення проявів податкового шахрайства із використанням фіктивних накладних та суттєво збільшило обсяг податкових зобов'язань бізнесу із ПДВ. Функціонування електронного порталу платника податку розпочалося з 2016 року, користувачів якого налічується більше мільйона осіб.

Зазначимо, що крім фіскального впливу на формування доходів Держбюджету, податки також впливають на промислову діяльність, що виражається у виконанні регулюючої функції, адже економічна ефективність системи оподаткування забезпечується тоді, коли через податкові механізми вирішуються пріоритетні завдання розвитку виробничого сектору, підвищення добробуту населення та економічного зростання загалом. Тому, для доповнення аналізу ефективності податкових надходжень важливо дослідити результатив-

ність податкового адміністрування та еластичність податкових платежів.

Процес адміністрування податкових платежів для наповнення дохідної частини бюджету є вагомим щодо фінансування послуг суспільного характеру. При чому оцінювання результативності адміністрування податків є важливим напрямом зростання ефективності та транспарентності податкової системи. Зазначимо, що коефіцієнт результативності адміністрування податкових доходів характеризує не лише ефективність роботи фіскальних органів, а також загальні тенденції розвитку економічної системи держави. Зазначений коефіцієнт визначається як співвідношення суми фактично отриманих податкових доходів до величини планових податкових доходів [5, с. 49]:

$$K_{pa} = \frac{\sum ПД_{ф}}{\sum ПД_{пл}} \quad (1)$$

де $\sum ПД_{ф}$ – фактичні податкові доходи Державного бюджету України, млрд. грн.;

$\sum ПД_{пл}$ – планові податкові доходи Державного бюджету України, млрд. грн.

Розраховані значення коефіцієнта результативності адміністрування податків та їх порівняння із допустимим зображено на рис. 4.

Варто зауважити неоднозначну динаміку розрахованого показника результативності адміністрування надходжень податків, адже у 2016 році розраховане значення отримано на рівні 1,003. У наступних періодах спостерігається тенденція до зниження результативності податкового адміністрування, а саме за

Рис. 4. Динаміка коефіцієнта результативності адміністрування податків до Державного бюджету України за 2016–2020 роки

Джерело: сформовано автором за даними [4]

2017–2018 роки отримане значення становить 0,992, а за 2019 рік рівень розрахованого показника знижується до 0,945, що характеризує рівень виконання прогнозованих надходжень податків лише в розмірі 94,5 %. Однак у 2020 році, незважаючи на складне економічне становище держави, спричинене поширенням пандемії COVID-19, показники результативності податкових надходжень отримано на рівні 1,03, тобто фактично отриманий обсяг податкових доходів перевищує плановий на 3%. Варто зауважити вагомий вплив оцифрування податкової інформації на досягнення отриманого значення показника, адже формування баз даних у мережевих системах про доходи платників податків посилює можливості податкового регулювання та контролю щодо викривлення інформації та ухилення від сплати податків.

Ступінь впливу податків на провадження виробничої діяльності визначається також коефіцієнтом еластичності податкових платежів. Зауважимо, що розрахунок рівня еластичності податкових надходжень дає можливість визначення оптимальних напрямів економічного розвитку виробничої сфери, що забезпечує достатність внутрішнього фінансування суспільних витрат без додаткового залучення зовнішніх позик.

Зазначимо, що коефіцієнт еластичності податкових надходжень в Україні розраховують за формулою [5, с. 50]:

$$E_n = \Delta ПД / \Delta ВВП \quad (2)$$

де $\Delta ПД$ – приріст податкових доходів за період часу, %;

$\Delta ВВП$ – приріст валового внутрішнього продукту за період часу, %.

Якщо значення коефіцієнта еластичності більше за 1, то система податкових платежів вважається еластичною, тобто темпи росту величини надходжень є вищими за темпи росту валового внутрішнього продукту. Якщо значення коефіцієнта еластичності менше за 1, то система вважається нееластичною, тобто зростання величини валового внутрішнього продукту не впливає на зміну обсягу податкових надходжень.

Динаміку розрахованого показника еластичності податкових надходжень та порівняння отриманого значення коефіцієнта із оптимальним представлено на рис. 5.

Варто звернути увагу на неоднозначні тенденції в динаміці даного показника, адже надходження податків до Державного бюджету визначаються еластичністю у 2016 р., 2018 р. та 2020 р. Суттєве зниження коефіцієнта еластичності податків спостерігаємо за 2019 рік до значення 0,52, при цьому зростання ВВП зафіксовано на рівні 11,69 % на 5,5 процентних пункти перевищує темп зростання податкових платежів, що характеризує зниження регулюючого впливу податків на економіку країни та виникнення негативних тенденцій щодо її розвитку. Подальше зростання еластичності спостерігається за 2020 рік до рівня 1,16, що пов'язано із перевищенням темпу росту ВВП проти зростання податкових платежів. При цьому, варто визначити як негативне явище зниження середнього темпу приросту податкових надходжень за 2020 рік у порівнянні із попередніми періодами, на який вплинули обмежувальні заходи у зв'язку із поширенням пандемії COVID-19 на території України.

Рис. 5. Динаміка коефіцієнта еластичності податкових доходів Державного бюджету України за 2016–2020 рр.

Джерело: сформовано автором за даними [4]

Висновки. За підсумками проведеного дослідження, варто акцентувати увагу на виявленні тенденції щодо зниження темпів приросту податкових надходжень за останні два роки та зниження їх частки у доходах Державного бюджету, що свідчить про зниження фіскальної ефективності оподаткування. При цьому показники результативності адміністрування та еластичності податків, характеризуються неоднозначними коливальними тенденціями, що є негативним явищем для чинної системи оподаткування та економічного зростання загалом. Планується, що процес діджиталізації фіскального простору дасть змогу подолати викривлення інформаційних ресурсів, підвищить рівень їх прозорості та посилить можливості доступу до них.

Це, в свою чергу, вплине на зниження проявів фінансового шахрайства, уникнення та ухилення від сплати податків.

Однак, результати проведеного аналізу фіскальної та економічної ефективності податків не показують позитивних тенденцій впливу інтенсивної діджитал-трансформації на систему оподаткування за останні роки, тому можна стверджувати, що процес цифрової трансформації податкового адміністрування ще на початковому етапі, а результати його впливу зможемо спостерігати щонайменше за декілька років. Перспективи подальших досліджень в даному напрямі полягають у висвітленні впливу діджиталізаційних технологій на оподаткування трудових та капітальних доходів громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Жосан Г. Стан розвитку діджиталізації в Україні. *Економічний аналіз*. 2020. Том 30. № 1(2). URL: <https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/view/1792/6565656864> (дата звернення: 05.04.2021).
2. Дьулій З. П., Завербний А. С., Романюк А. О. Діджиталізація – дієвий інструмент антикризового розвитку бізнесу в умовах пандемії. *Ефективна економіка*. 2021. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8557> (дата звернення: 06.04.2021).
3. Синютка Н. Г. Трансформація оподаткування та податкових процедур в інформаційному суспільстві: теоретичний концепт. *Облік і фінанси*. 2019. № 3. С. 100–106. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Oif_apk_2019_3_14 (дата звернення: 06.04.2021).
4. Звіти про виконання бюджету / Державна Казначейська Служба України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu> (дата звернення: 05.03.2021).
5. Подік І. І. Оцінювання сучасного стану податкової безпеки України. *Економіка та держава*. 2017. № 4. С. 46–51.

REFERENCES:

1. Zhosan, G. (2020) Stan rozvytku dydzhytalizatsiyi v Ukraini [The state of development of digitalization in Ukraine], *Ekonomichnyy analiz*, vol. 30, no. 1(2). Available at: <https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/view/1792/6565656864> (in Ukrainian)
2. Dvulit, Z., Zaverbnyi, A. & Romaniuk, A. (2021) Dydzhytalizatsiya – diyevyy instrument antykryzovoho rozvytku biznesu v umovakh pandemiyi [Digitalization – an effective tool for anti-crisis business development in a pandemic], *Efektyvna ekonomika*, no. 1. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8557> (in Ukrainian)
3. Snyutka, N. (2019) Transformatsiya opodatkovannya ta podatkovykh protsedur v informatsynomu suspil'stvi: teoretychnyy kontsept [Transformation of taxation and tax procedures in the information society: a theoretical concept]. *Oblik i finansy*, no. 3, pp. 100–106. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Oif_apk_2019_3_14 (in Ukrainian)
4. Zvity pro vykonannya byudzhetu / Derzhavna Kaznacheys'ka Sluzhba Ukrainy. Available at: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu> (accessed 05 March 2021).
5. Podik, I. (2017) Otsynuyannya suchasnoho stanu podatkovoyi bezpeky Ukrainy [Assessment of the current state of tax security of Ukraine]. *Ekonomika ta derzhava*, no. 4, pp. 46–51. (in Ukrainian)